



**14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNDEN 22 MAYIS
1950 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNE İKTİDARIN DEĞİŞİMİ
THE CHANGE OF POLITICAL POWER FROM MAY 14, 1950
PARLIAMENTARY ELECTIONS TO MAY 22, 1950
PRESIDENTIAL ELECTION**

Onur GÖKÇELER


Doktorant, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bölümü

ogokceler@gmail.com



<https://orcid.org/0000-0001-6137-3933>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.15, Ekim| October 2022, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 04.07.2022
Kabul Tarihi | Accepted Date : 18.08.2022
Sayfa | Pages : 145-166
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.1140336>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNDEN 22 MAYIS 1950 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİNE İKTİDARIN DEĞİŞİMİ

Onur GÖKÇELER

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 15, Ekim 2022, Sayfa: 145-166

ÖZ

Türkiye’de çok partili hayatın başlaması sonucunda kurulan Demokrat Parti, 1946 seçimleri sonucunda Meclis’te temsil edilmeye başlamıştır. DP’nin Meclis’teki ilk zamanları, daha önce bu tür bir muhalefete alışık olmayan Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerinin de duruma alışma sürecinde zorluklarla geçmiştir. Ancak CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün muhalefeti koruyan yönetim anlayışı çok partili hayatın devam etmesinde önemli derecede etkili olmuştur. 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimler ile DP seçimleri kazanmış, CHP’nin tek parti iktidarı son bulmuştur. 22 Mayıs 1950’de yapılan cumhurbaşkanı seçimine kadar geçen bir haftayı aşkın sürede, iktidar değişimi hazırlıkları yapılmıştır. İnönü, seçimlerin kaybedildiği anlaşıncaya hemen DP Genel Başkanı Celal Bayar’ı çağırarak iktidarı kendilerine bırakmaya hazır olduklarını söylemiştir. Bu durum kamuoyuna da açıklanarak çıkabilecek tüm söylentilere erkenden engel olunmuştur. Böylece CHP’nin iktidarı devretme, DP’nin de devralma hazırlıkları yapılmıştır. CHP muhalefete hazırlık yaparken, DP de yeni yönetici kadroyu belirleyerek iktidara hazırlık yapmıştır. 22 Mayıs’ta Bayar’ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle iktidar değişimi resmen gerçekleşmiştir. Bu çalışma, iktidarın değişim hazırlığının nasıl yapıldığını dönemin ulusal gazetelerini ve siyasetçilerin anılarını ve günlüklerini içerik ve söylem analizi ile irdeleyerek ortaya koymaktadır.

Anahtar sözcükler: 14 Mayıs 1950 Seçimleri, İktidar Değişikliği, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti.

THE CHANGE OF POLITICAL POWER FROM MAY 14, 1950 PARLIAMETARY ELECTIONS TO MAY 22, 1950 PRESIDENTIAL ELECTION ABSTRACT

Democrat Party, established as a result of the multi-party system in Turkey, was represented in the parliament after the 1946 elections. The executives of the Republican People's Party were not used to this kind of opposition before. Thus, in the process of getting used to multi-party system, DP faced with some difficulties. However, the administration of RPP Chairman and President Ismet Inonu, which protects the opposition, had a significant impact on the continuation of the multi-party system. DP won the May 14, 1950 elections and the period of one-party system of the RPP ended. Preparations for a change of power were made for more than a week until the presidential election on May 22, 1950. Inonu called DP Chairman Celal Bayar as soon as the election results became clear, and declared that they were ready to hand over the administration to them. This situation was also announced to the public and all rumors that could arise were prevented early. Thus, preparations were made for the RPP to hand over the administration and DP to take over. While the RPP was preparing for the opposition, the DP made arrangements for the government by setting the new executive team. On May 22, the government change officially took place as a result of the election of Bayar as president. The essay reveals how the government's preparations for change were made by examining the national newspapers of the period and the memories and diaries of politicians with content and discourse analysis.

Keywords: 14 May 1950 Elections, Government Changeover, Republican People's Party, Democrat Party

Giriş

7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti (DP), 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimleri sonucunda Meclis'te muhalefet partisi olarak yerini almış, 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda da iktidara gelmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimleri cumhuriyet tarihinde tek parti iktidarının demokratik bir şekilde sona ermesi konusunda önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu seçimler sonucunda, İkinci Dünya Savaşı yıllarının Milli Şefi İsmet İnönü liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı demokratik seçimler sonucunda resmen son bulmuş ve iktidar, Kemal Karpat'ın da belirttiği üzere, DP'ye *sessizce ve normal bir şekilde* teslim edilmiştir (Karpat, 1996: 202). Kuşkusuz bir partinin demokratik bir seçim sonucunda iktidarı bir başka partiye bırakması normal bir olaydı. Ancak Türkiye'de bir demokratik seçim sonucunda iktidarın bir başka partiye hiçbir olay çıkmaksızın bırakılması *yeniydi* (Lewis, 2007: 9).

Yani 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimleri sonucunda, "kansız ihtilal" (Eroğul, 2003: 84), "siyasi devrim" (Shaw ve Shaw, 2005: 405), "beyaz ihtilal" gerçekleşmiş, CHP iktidarı normal bir şekilde iktidardan ayrılmıştır (Aydemir, 1975: 14-15). Önceden kararlaştırıldığı üzere, 22 Mayıs 1950'de toplanan yeni dönem Meclis, Celal Bayar'ı cumhurbaşkanı seçmiş, yeni hükümet ise Adnan Menderes tarafından kurulmuştur. Böylelikle CHP iktidarı, resmen 22 Mayıs 1950'de son bulmuştur. Bu bir haftayı aşkın sürede ise CHP'nin iktidardan çekilme, DP'nin de iktidarı devralma hazırlıkları partiler tarafından yapılmıştır.

Şüphesiz, bir tek parti iktidarının seçimler yolu ile iktidarı bırakması önemli bir olaydır. 22 Mayıs'a kadar geçen bu zaman zarfında CHP, iktidardaki son günlerini yaşamış, DP ise elde ettiği zaferle yeni dönemin siyasi aktörlerini belirlemiştir. Bu çalışmada, aşağıda kısaca yer verildiği üzere, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden, 22 Mayıs 1950'de cumhurbaşkanı seçimlerinin yapılmasına kadar ki bir haftayı aşan sürede bu iktidar değişim sürecinin nasıl gerçekleştiği incelenmiştir.

14 Mayıs akşamı hem Çankaya Köşkü'nde hem de DP Genel Merkezinde yaşanan gelişmeler seçim sonuçlarının partilerdeki ilk tepkilerini göstermektedir. Seçimlerin ertesi günü, Cumhurbaşkanı İnönü'nün, DP Genel Başkanı Bayar'ı Çankaya Köşkü'ne çağırarak iktidarı kendilerine hemen bırakmaya hazır olduklarını belirtmesi ve görüşmenin ayrıntılarıyla kamuoyuna bildirilmesi, seçim sonuçlarının hiçbir söylentiye yer verilmesine imkan verilmeden kabul edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bundan sonra, yeni dönem Meclis toplanana kadar CHP ve DP'nin iktidar değişimine ilişkin hazırlıkları devam etmiştir. Bu süreçte CHP'nin iktidarı devretmeye hazırlandığına ilişkin somut örnekler görülmektedir. DP ise iktidarı devralacak

ve ülkenin yeni yöneticisi olacak kadroyu hızlıca belirlemiştir. 22 Mayıs günü toplanan yeni dönem Meclis'in, Bayar'ı cumhurbaşkanı seçmesiyle de iktidar değişimi tamamlanmıştır. Ardından hem CHP'de hem DP'de, cumhurbaşkanının parti genel başkanı olması konusunda kendi parti tüzüklerine uygun hareket edildiği görülmektedir.

Genel olarak konuyla ilgili literatür değerlendirildiğinde, çok partili hayata geçiş yılları olarak adlandırılan 1946-1950 yılları arasındaki dönemi tartışan önemli ve değerli çalışmaların olduğu görülmektedir (Literatürdeki bazı çalışmalar için bkz.: Ahmad, 1996; Burçak, 1979; Goloğlu, 1982; Karpat, 1996; Toker, 1970; Timur, 2003; Yeşil, 1988; Yetkin, 2002.) Bu çalışmalar dışında makale ve ulusal tez olarak hem çok partili hayata geçiş sürecini hem de 14 Mayıs 1950 seçimlerini konu alan çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar çok partili hayata geçiş sürecini 14 Mayıs seçimleri ile sonlandırmakta, DP iktidarını ise 22 Mayıs'ta yeni dönem Meclis'in açılmasıyla başlatmaktadır. 14 Mayıs 1950 seçimleri ise seçim öncesinde CHP ile DP arasındaki siyasi gelişmeler ve propaganda çalışmaları, seçimin rakamsal sonuçları ile değerlendirilmektedir. Bu çalışmalarda CHP'nin iktidarı DP'ye sorunsuz bir şekilde teslim ettiği, Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ile DP döneminin başladığı aktarılmakta ancak, bu çalışmanın konusu olan, 14-22 Mayıs tarihleri arasındaki dönemde yaşanan gelişmelere ve bu sorunsuz geçişin nasıl olduğuna neredeyse yer verilmemekte ya da sadece bazı olaylara yeterince tartışılmadan kısaca değinilmektedir.

Bir tek parti iktidarının demokratik seçimler yoluyla iktidarı karşısına bırakmasının ilk örneği olan 14 Mayıs seçimleri sonucunda iktidar değişiminin nasıl gerçekleştiği, hem CHP hem de DP özelinde üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Literatürde, sadece 14-22 Mayıs arasındaki dönemi konu olarak CHP'nin iktidar değişikliğine hazırlanmasını, DP'nin ise iktidarı devralmaya hazırlanmasını bütüncül bir şekilde tartışan bir çalışma olmaması böyle bir çalışmanın yapılmasını gerektirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, 14 Mayıs öncesi ile 22 Mayıs sonrası tekrar etmeksizin sadece 14 Mayıs ila 23 Mayıs arasında yaşanan gelişmeleri iktidarın değişimi bağlamında objektif bir şekilde analiz ederek literatüre özgün bir katkı sunmaktır. Sadece 14-22 Mayıs dönemini konu alması, iktidar değişiminin nasıl gerçekleştiğini gösteren olaylara yer vermesi, kronolojik olarak ve olaylar analiz edilerek işlenmesi, hem CHP hem DP açısından konunun değerlendirilmesi bu çalışmanın özgün yanları arasındadır. Bunun için bu dönemde yayın hayatında var olan Akşam, Cumhuriyet, Milliyet, Ulus, Yeni Sabah ve Zafer gazetelerinde iktidar değişimi ile ilgili haberler ile, Celal Bayar, Faik Ahmet Barutçu, Hilmi

Uran, Nihat Erim, Samet Ağaoğlu gibi dönemin hem CHP'li hem de DP'li siyasetçilerinin anı ve günlükleri nitel içerik analizi ve söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

1. Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimleri

Türkiye'de çok partili hayat, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk döneminde kurulan ve her seferinde başarısızlıkla sonuçlanan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimlerinden sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü döneminde bu kez başarıya ulaşacak şekilde yeniden başlamıştır. 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla çok partili hayat İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından başlamıştır.

7 Haziran 1945'te CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan parti grubuna tarihe *Dörtlü Takrir* ismiyle geçen bir önerge vermişlerdir. Özetle demokrasi yolunda bazı düzenlemelerin yapılması gerektiğini teklif eden bu önerge CHP grubu tarafından reddedilmiştir. Bunun sonucunda Menderes, Köprülü ve Koraltan'ın partiden ihraç edilmesi, DP'nin kurulmasında önemli bir aşama olmuştur (Eroğul, 2003: 27-29; Ahmad ve Ahmad, 1976: 13-14).

Çok partili hayatın başlamasıyla ilgili asıl önemli gelişme, İsmet İnönü'nün de desteğiyle, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin, Dörtlü Takriri veren Atatürk'ün son başbakanı Bayar liderliğinde Menderes, Köprülü ve Koraltan ile birlikte kurulması olmuştur. 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimleri sonucunda Meclis'e giren DP, 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimlerine kadar geçen dört yıla yakın zamanda muhalefet yapma konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. 1946 milletvekili seçimleri sırasında yaşanan usulsüzlükler, Meclis'e girdikten sonra cumhurbaşkanının parti genel başkanı olması nedeniyle adil bir rekabetin olmadığı eleştirileri, Başbakan Recep Peker'in muhalefete karşı yönetim anlayışı gibi gelişmeler bu zorluklar arasında değerlendirilebilir. Ancak bu tür zorluklara rağmen Cumhurbaşkanı İnönü, çok partili hayatın kalıcı olmasını sağlamak ve DP'nin muhalefet partisi olarak varlığını sürdürmesi için önemli adımlar atmıştır. Öncelikle 10 Mayıs 1946'da toplanan ikinci olağanüstü kurultayda değişmez genel başkan sıfatının kaldırılmasını sağlamıştır. İktidar ile DP arasında arabuluculuk ve hakemlik yapmaya çalışmış, 12 Temmuz Beyannamesini yayınlayarak iki partiye de eşit mesafede olduğunu resmen açıklamış, yedinci olağan kurultayda yapılan tüzük değişikliği ile de CHP genel başkanı sıfatıyla sahip olduğu bütün görev ve yetkileri CHP genel başkan vekiline bırakmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ahmad, 1996; Burçak, 1979; Goloğlu, 1982; Toker, 1970; Timur, 2003; Yeşil, 1988)

Yaklaşık bu dört yıllık DP muhalefeti sonucunda, 14 Mayıs 1950’de yapılan milletvekili genel seçimleriyle CHP iktidarı son bulmuş, DP büyük bir çoğunluk ile iktidara gelmiştir. Seçimler yüzde 89,3 gibi yüksek bir katılım oranıyla gerçekleşmiştir. Liste usulü çoğunluk sistemine göre yapılan seçimlerin resmi sonuçlara göre, DP yüzde 55,2 oy elde ederek 416 milletvekiline sahip olmuştur. CHP ise yüzde 39,6 oyla sadece 69 milletvekili elde edebilmiştir. Yani DP seçim sisteminin verdiği imkanla Meclis üye tam sayısının yüzde 85,4’ünü kazanmıştır (Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, 2012). Sina Akşin’in belirttiği şekilde, “CHP yenilmiş, ancak bozguna uğramamıştı” (Akşin, 2007: 279.) Çoğunluk seçim sistemi nedeniyle meclis temsiliyetinde böyle bir orantısızlık meydana gelmiştir.

Tablo 1: 14 Mayıs 1950 Milletvekili Seçimleri Sonuçları ve Temsiliyet

1950	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı (%)	Temsil ile Oy Oranları Farkı (%)
DP	55,2	416	85,4	30,2
CHP	39,6	69	14,2	-25,4
MP	4,6	1	0,2	-4,4
Bağımsızlar	0,6	1	0,2	-0,4
Katılım Oranı % 89,3				
Toplam Milletvekili Sayısı: 487				
Seçim Sistemi: Liste usulü çoğunluk				

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Seçim sonuçlarına göre, hem Ankara’dan hem Malatya’dan aday olan Cumhurbaşkanı İnönü de sadece memleketi olan Malatya’dan seçilebilmiştir (Burçak, 1979: 223-224; Ulus, 17 Mayıs 1950: 1). Yani eğer iki farklı ilde adaylığını koymamış olsaydı İnönü milletvekili seçilemeyecekti. Ayrıca Başbakan Şemsettin Günaltay dışında hiçbir bakan ve CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran da milletvekili seçilememiştir. Buna karşın DP’nin dört önemli siyaset insanının tamamı, Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan, milletvekili seçilmişlerdir.

2. CHP İçin Hüzün DP İçin Sevinç: 14 Mayıs Gecesi

Seçimlerin yapıldığı 14 Mayıs Pazar akşamı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Başbakan Şemsettin Günaltay, Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, İçişleri Bakanı Emin Erişirgil, CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, CHP Genel Sekreteri Tevfik Fikret Sılay, CHP Genel Sekreter Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu ve CHP Erzurum Milletvekili Cevat

Dursunoğlu ile Çankaya Köşkü'nde bir araya gelmiştir. Yani devletin ve CHP'nin üst yönetimi seçim sonuçlarını birlikte takip etmiştir. Seçimlerin sona ermesinin ardından tüm gece boyunca Köşk'e gelen telefonlar CHP'nin iktidarı kaybettiğini haber vermiştir (Barutçu, 2001: 993-994; Derin, 1995: 257-258; Erim, 2005: 448; Uran, 2017: 460-461, Toker, 1990: 13).

O gece Köşk'te olan Faik Ahmet Barutçu'nun aktardığına göre, seçim sonuçlarına sinirlenen Başbakan Günaltay, DP'nin *altı ay* dayanamayacağını söylemiştir. İnönü ise, kendilerine *koalisyon* önereceklerini, ancak bunu kabul etmeyeceklerini, bir yıl sonra da yine kendilerinin duruma egemen olacağını ifade etmiş, *üçüncü dünya savaşı arifesinde* ülkenin yönetimsiz kaldığını belirtmiştir (Barutçu, 2001: 993-994). Barutçu'nun aktardığı bu sözler, iktidar üyelerinin DP'ye karşı bakışını gözler önüne sermektedir. Buna göre hem İnönü'nün hem de Günaltay'ın DP'nin ülkeyi yönetecek liyakati olmadığını, iktidara gelseler de kısa sürede iktidarı bırakacaklarını düşündükleri görülmektedir.

Cumhurbaşkanı İnönü, DP'nin seçimi kazandığı anlaşılmaya başlayınca o akşam eşi Mevhibe Hanım'a, Köşk'ten ne kadar zamanda taşınabileceklerini sormuş ve biran önce çıkmaları gerektiğini belirtmiştir (Giritlioğlu, 1965: 250; Toker, 1990: 15). Ayrıca İnönü artık arabaları olmayacağını, otobüs kullanmaları gerekeceğini de ifade etmiştir (Bilgehan, 1998: 161; Aydemir, 2011: 490-491). İnönü'nün seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz bu tür konuşmalarda bulunması, iktidarı hemen bırakmaya hazır olduğunu gösteren örnekler olarak değerlendirilebilir.

Ancak değinilmesi gereken önemli bir konu da, seçim sonuçlarına göre DP'nin iktidarı kazandığı anlaşılınca, ordunun bir müdahalede bulunma konusunda İnönü ile bir iletişiminin olup olmadığıdır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 69). Ayrı bir araştırma sorusu olan bu konu da Eric Jan Zürcher, ordu içindeki bazı grupların İnönü ile askeri darbe yapma ve seçimleri iptal etme konusunda görüştüğünü, ancak bu konuda yeterince ayrıntılı bilgi bulunmadığını belirtmektedir (Zürcher, 2013: 319).

14 Mayıs Pazar günü yapılan seçimler sakin bir hava içinde geçmiş ve 1946 seçimlerindeki usulsüzlükler ve olaylar bu seçimlerde yaşanmamıştır. 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimleri tek parti idarecilerinin bazı usulsüzlükleri nedeniyle çok partili hayata geçiş sürecinde DP'lilerin temel eleştiri konularından biri olmuştur. DP Genel Başkanı Celal Bayar seçim akşamı yaptığı açıklamada özetle, seçimlerin sakin ve usulüne uygun bir şekilde gerçekleştiğini, 1946 milletvekili seçimlerindeki usulsüzlüklerin yaşanmadığını açıklamıştır (Akşam, 15 Mayıs 1950: 1; Cumhuriyet, 15 Mayıs 1950: 1, 3).

Ayrıca Bayar, aynı gece Milliyet gazetesine telefon ile yaptığı açıklamada, kimsenin *milliet iradesine* karşı gelemeyeceğini, aldığı bilgilere göre *iktidara çok yaklaşmış* olduklarını söylemiştir (Milliyet, 15 Mayıs 1950: 1). Çankaya Köşkü'ndeki hüznü ve şaşkın havaya karşın aynı gece DP Genel Merkezi ise Milliyet gazetesi yazarı Bedii Faik'e göre, "düğünevi gibi" idi ve merkeze gelen haberler DP'lileri sevindiriyordu (Milliyet, 15 Mayıs 1950: 1, 5). Cüneyt Arcayürek de, genel merkezin o gece çok kalabalık olduğunu, seçim sonuçlarının partililer arasında neden olduğu bir *coşku, alkış, bağırış ve kucaklama* yaşandığını belirtir (Arcayürek, 1985: 186). Bayar seçim gecesi sabaha kadar parti genel merkezinde kalarak seçim sonuçlarını takip etmiştir (Karakuş, 1977: 157).

3. 15 Mayıs İnönü-Bayar Görüşmesi

CHP iktidarının seçim sonuçlarına ilişkin ilk resmi açıklaması, Anadolu Ajansının (AA) cumhurbaşkanlığından gelen bildiriye yayınlaması ile yapılmıştır. Bu bildiriye göre özetle, 15 Mayıs akşamı seçim sonuçları netleşmeye başlayınca DP'nin iktidarı oluşturacak çoğunluğu elde etmesi nedeniyle hükümet, cumhurbaşkanına çekilmek istediğini bildirmiştir. Bu talebe istinaden Cumhurbaşkanı İnönü, Celal Bayar'ı çağırarak durumu kendisine bildirmiş ve yeni hükümeti kurmalarını istemiştir. Celal Bayar bu talebi değerlendirdikten sonra karşılık vermiş; zamanın kısıtlı olması nedeniyle Meclis açılıncaya kadar hükümetin görevde kalmasını istediklerini söylemiştir. Bunun üzerine İnönü de hükümetten, Meclis açılıncaya kadar görevde kalmasını istemiştir. Bildirinin son cümlesi olarak da "Memleketin her tarafında iftihar edilecek bir emniyet ve asayiş hüküm sürmektedir." şeklinde bir cümle eklenmiştir (Turan, 2003: 447; Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1). Bayar da bildirinin bu son cümlesini yorumlayarak, gerçekten ülkede sakin bir havanın olduğunu ifade etmiştir (Ulus, 17 Mayıs 1950: 5). Böylece *beyaz ihtilal* kavramı ile örtüşür şekilde, seçim sonuçlarının ülkede bir kavga çıkarmadığı resmen de açıklanmıştır.

İnönü ile Bayar görüşmesinin nasıl gerçekleştiğinin detaylarına Nihat Erim günlüğünde yer vermiştir. Seçim sonuçlarının netleşmeye başlamasının ardından, hükümetin çekilmesi fikrinin kendisine ait olduğunu belirten Erim, bu düşüncesini seçim akşamı Köşk'te söylemiştir. Ancak Meclis'in 22 Mayıs'ta toplanmaya karar vermiş olması, resmi sonuçların henüz açıklanmaması ve hükümetin yenisi seçilinceye kadar görevde kalmasının gerektiği nedenleri ile Erim'in bu fikrine olumlu yaklaşılmamıştı. Yine de Bayar'ın hemen çağırılıp konu hakkında görüşülmesine karar verilmişti (Erim, 2005: 448-449). Bunun üzerine cumhurbaşkanı nöbetçi yaveri Bayar'ı arayarak kendisini çağırması ve

İnönü ile Köşk'te görüşmüşlerdir. Bayar bu konudaki yanıtını 16 Mayıs'ta vermiş ve aynı gün yukarıda belirtilen bildiri yayınlanmıştır (Erim, 2005: 448-449; Derin, 1995: 259; Ulus, 17 Mayıs 1950: 5).

İnönü'nün Celal Bayar'ı çağırarak iktidarı devretmeye hazır olduklarını bildirmesi ve bu sürecin kamuoyu ile paylaşılması, hiçbir tartışmaya veya söylentiye yol açmadan, CHP'nin iktidarı bırakmaya hazır olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktaydı (Burçak, 1979: 227). Bu görüşmede İnönü, Bayar'ı partilerinin seçimi kazanmasından dolayı tebrik de etmiştir (Bayar, 1986: 105).

Bu arada gazetelerde İnönü'nün cumhurbaşkanlığından istifa ettiği ve eşyalarını kendi evine taşımaya başladığı söylentilerinin yer aldığı görülmektedir. Ancak Milliyet gazetesinin haber verdiğine göre, İnönü cumhurbaşkanlığı görevini Meclis'in açılacağı 22 Mayıs tarihine kadar sürdürecekti (Milliyet, 16 Mayıs 1950: 5). Cumhurbaşkanlığı tarafından yukarıda belirtilen resmi açıklamanın yapılması bu tür söylentilere de son vermesi açısından önemli bir açıklama olarak değerlendirilebilir.

4. 16-22 Mayıs Yönetimin Devrine Hazırlık

4.1. Cumhuriyet Halk Partisi

İnönü, Bayar'ın kendisine yanıtını bildirdiği gün başbakanlığa giderek bakanlar kuruluna başkanlık yapmıştır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1). İnönü başbakanlıktan ayrılırken artık arabasına motosikletli polislerin eşlik etmiyor oluşu bu geçiş sürecinde cumhurbaşkanlığına veda etmeye hazırlandığını gösteren önemli bir gelişmeydi (Erim, 2005: 450; Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1; Akşam, 17 Mayıs 1950: 1). Ayrıca Milliyet gazetesinde, İnönü'nün kendi evinde *elektrik ve havagazını kendi ismine açtırdığı* bilgisinin öğrenildiği haber verilmiştir (Milliyet, 16 Mayıs 1950: 5).

Bakanlar kurulunun ardından, Adalet Bakanı Fuat Sirmen dışında tüm bakanlar da makam arabalarını bırakmış ve yaya olarak başbakanlıktan ayrılmışlardır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1; Akşam, 17 Mayıs 1950: 1). Bu arada Başbakan Şemsettin Günaltay dışında hiçbir bakanın milletvekili seçilememesi nedeniyle Milliyet gazetesi, bakanların görevleri sona erdikten sonra ne iş yapacaklarını haber yapmıştır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1, 5). İnönü de milletvekili seçilemeyen partililerin geçimlerini nasıl sağlayacakları konusunda yakından ilgilenmiş, Ulus gazetesinde yazarlık verilmesi gibi çözüm üretmeye çalışmıştır (Erim, 2005: 449-450).

Bakanların da iktidarın değişimine hazırlanmaları konusunda diğer bir örnek, İhsan Sabri Çağlayangil'in anılarında yer almaktadır. Çalışma Bakanı Şemsettin Sırer seçim bölgesi Sivas'tan Ankara'ya dönerken Yozgat'ta belediye

otelinde konaklamış ve Yozgat'ta kaldığından valiye bilgi verilmemesini istemiştir. Ancak Sirer'in Yozgat'ta kaldığını öğrenen Vali Çağlayangil, kendisini vali konağına götürmek üzere yanına gitmiş. Ancak Sirer, "Fena yenildik. Size laf olur" demiştir. Bunun üzerine Çağlayangil, halen bakan olduğunu belirterek Sirer'i vali konağına götürmüştür (Çağlayangil, 1990: 118-119). Makam arabalarını bırakmaları, geçim sağlayacak bir iş arayışına girmeleri ve Çağlayangil'in anlattığı olay, bakanların da iktidar değişimine hazırlandığını göstermektedir.

16 Mayıs günü CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran tarafından CHP il örgütüne hitaben seçim sonuçları ile ilgili bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiri de özetle, partilerinin seçimi kaybettiği ve bunun halk egemenliğinin bir sonucu olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçtan dolayı parti örgütünün sorumlu olduğunu düşünmediklerinin de altı çizilmiştir. Muhalefette çalışmaya devam edeceklerini belirterek partililerden İnönü etrafında birleşip millete hizmet etmeye devam edilmesini istemiştir (Uran, 2017: 463; Akşam, 17 Mayıs 1950: 2). Bu açıklamayla, CHP'nin en sorumlu kişinin ağzıyla, hem partilerinin seçim sonuçlarını kabul ettiği vurgulanmış hem de yeni dönemde İnönü'nün aktif siyasete devam edecek olduğunun ilk işareti verilmiştir.

Bu arada CHP, muhalefette nasıl bir yönetim anlayışı izleyeceklerine ilişkin altı maddelik bir bildiri yayınlamıştır. Kişilerle uğraşmayacaklarını, eleştiride bulunma özgürlüklerinin dokunulmazlık altında olmasını isteyeceklerini, kendilerinin hoşgörülü olacağını ancak kendilerine de hoşgörülü olunması gerektiğini, iki *düşman* olarak belirttikleri *irticaa* ve *komünizm* ile mücadele edeceklerini de içeren bu bildiriyle CHP, muhalefet partisi olarak siyaset anlayışlarının nasıl olacağını kamuoyuna açıklamıştır (Cumhuriyet, 19 Mayıs 1950: 1, 3).

İnönü'nün bu günlerde bir üniversite öğrenci grubunun Köşk'te kendisini ziyareti sırasında, bu tür seçimlere ve sonuçlarına alışmanın gerektiğinin altını çizerek "muhalefet gibi şerefli bir vazifede memleket için çalışmaya devam edeceğim" söylemesi (Akşam, 18 Mayıs 1950: 2; Cumhuriyet, 18 Mayıs 1950: 1, 3), önceki görevlerinden daha önemli bir görevin kendisine düştüğünü ifade ederek "Muhalefet olarak, karşı parti olarak iyi çalışmanın ve murakabenin esaslarını koyacağım" demesi (Yeni İstanbul, 18 Mayıs 1950: 1) ile de, yukarıdaki parti açıklamalarını destekler nitelikte, kamuoyuna bizzat kendi ağzından muhalefet görevinde siyasete devam edeceğini açıklamıştır. Ayrıca İnönü, görüşmelerinde çalışma arkadaşlarına muhalefet görevini nasıl yapacağını anlatmaya başlamıştır (Erim, 2005: 451).

19 Mayıs'ta AA aracılığıyla cumhurbaşkanlığından yayınlanan bildiri ile İnönü, her yerden sevgi ve dostluk mesajları aldığını belirterek teşekkür etmiştir (Akşam, 20 Mayıs 1950: 1). Nihat Erim, Cumhurbaşkanı İnönü'nün seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından sakinliğini korumak ile birlikte sınırlı ve heyecanlı gözüktüğünü belirtmektedir. Ona göre, hem Ankara'dan hem Malatya'dan aday gösterilen İnönü'nün, Ankara'dan seçilemediğinin anlaşılmasının da bunda etkisi büyüktü. Erim seçim sonuçlarının açıklanmasını takip eden günlerde her ne kadar belli etmese de İnönü'nün üzüntülü gözüktüğünü ancak sonrasında duruma alıştığını belirtmektedir (Erim, 2005: 448-451).

İsmet İnönü 19 Mayıs'ta CHP Genel Merkezine giderek CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran ile çalışmalarda bulunmuştur. Gazeteye göre, bu çalışma İnönü'nün muhalefet lideri olarak partisinin takip edeceği politikayı belirlemek için yapılmıştı (Milliyet, 20 Mayıs 1950: 5). Ayrıca yine bu toplantıda kurultayın haziran sonuna doğru yapılmasına karar verildiği belirtilmektedir (Akşam, 20 Mayıs 1950: 2). Bu arada 19 Mayıs kutlamaları da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seçim haftasına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılış günlerine denk gelmesi nedeniyle yeni Meclis'in açılış sonrasına ertelenmiştir (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1).

CHP'nin Meclis grubu ise 21 Mayıs'ta İnönü liderliğinde parti genel merkezinde toplanmıştır. Toplantı sonucunda DP'nin, meclis başkanvekili, iki katip ve bir idareci üye koltuğu teklifi reddedilmiş, cumhurbaşkanı adayı gösterme kararı alınmıştır (Milliyet, 20 Mayıs 1950: 1). İnönü 21 Mayıs'ta Çankaya Köşkü'nden kendi evine taşınmıştır (Derin, 1995: 261; Milliyet, 22 Mayıs 1950: 1; Yeni İstanbul, 22 Mayıs 1950: 1). Hatta parti merkezinden ayrılırken makam aracı kullanmayıp, özel bir araca binerek kendi evine gitmiştir (Milliyet, 22 Mayıs 1950: 5).

Bu arada bazı CHP'lilerin de DP'yi tebrik ettiği görülmektedir. Meclis'te karşılaşmaları üzerine Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Celal Bayar'ı tebrik etmiştir (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1). CHP Bölge Müfettişi ve Konya Milletvekili Sadi Irmak, DP İstanbul Merkezini telefonla tebrik etmiştir. Konya Valisi ve CHP Niğde Adayı Şefik Soyer de DP'ye giderek tebriklerini sunmuştur (Akşam, 17 Mayıs 1950: 1). Bu tür olaylar iktidar değişiminin CHP tarafından da benimsendiğini ve normal bulunduğunu göstermektedir.

Sadi Irmak gazetecilere yaptığı açıklamada, muhalefet olarak sahip oldukları milletvekili grubunun hiçbir parti tarafından küçümsememesi gerektiğini ifade etmiştir. DP'nin dört buçuk milyon oy alırken, CHP'nin de dört milyon oy aldığını, bu bakımdan arada sadece beş yüz bin oy fark olduğunun

altını çizmiştir. Irmak, bu bakımdan, elde edilen yaklaşık yetmiş milletvekili ile sonucun değerlendirilmesinin doğru olmadığını belirtmiştir. Ayrıca yapacakları kurultaydan sonra yeni bir düzen ve anlayışla ortaya çıkacaklarını ifade etmiştir. Ticaret Bakanı Vedat Dicleli bundan sonra *temiz bir muhalefet* yapacaklarını açıklamıştır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 5).

4.2. Demokrat Parti

CHP ve İnönü gibi, DP'nin de yeni döneme hazırlık çalışmaları içerisinde olduğu görülmektedir. Bakanlar kurulunun yapıldığı gün, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Hamit Şevket İnce de Meclis'e gitmişlerdir. DP bir bildiri yayınlayarak seçilen tüm DP milletvekillerini 20 Mayıs Cumartesi günü yapılacak grup toplantısına davet etmiştir (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1). 17 Mayıs'ta DP Genel İdare Kurulu yeni hükümetin kurulması konusunda Celal Bayar'ın evinde toplantı yapmıştır (Milliyet, 18 Mayıs 1950: 1).

20 Mayıs'ta Meclis'te toplanan DP grubu cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ın, Meclis başkanlığına ise Refik Koraltan'ın aday gösterilmesi kararını vermiştir. Adnan Menderes ise başbakanlık koltuğuna oturacaktı. Ayrıca DP grubu, milletvekillerinin, milletin iradesini temsil etmeleri nedeniyle genel kurulda cumhurbaşkanına karşı ayağa kalkmama prensibini sürdürme kararını almıştır (Milliyet, 21 Mayıs 1950: 7).

DP'nin seçimleri kazandığının anlaşılmasından, DP parti grubu toplantısına kadar geçen sürede cumhurbaşkanı, başbakan ve Meclis başkanı makamlarına kimin getirileceği DP'de önemli bir tartışma konusu olmuştur (Arcayürek, 1985: 189, 190; Baban, 2009: 44, 45). Dönemin gazetelerine yansıyan şekilde her makam için her gün farklı isimlerin ön plana çıktığı görülmektedir (Özdemir, 2007: 130-132). Celal Bayar da parti içinde böyle bir tartışma yaşandığını belirtmektedir. Bayar, partide cumhurbaşkanı ve başbakanın kim olacağı tartışması yaşandığını ancak kendisini bu tartışmadan uzak tuttuğunu ifade etmektedir. Bayar, Menderes'in Köprülü'nün başbakan olmasını istediğini, cumhurbaşkanlığı için ise Ali Fuat Cebesoy ile Halil Özyörük'ün adının geçtiğini belirtmektedir (Bayar, 1986: 104-107).

DP, seçimlerden önce, seçimi kazanmaları durumunda cumhurbaşkanının, başbakanın, hükümet üyelerinin ve parti yöneticilerinin kimlerden oluşacağını belirlememiştir. Bu şekilde, seçimler öncesinde parti içinde, iktidar olunca yönetici kadronun kimlerden oluşacağı konusunda bir huzursuzluk çıkmamıştır. Diğer taraftan, DP'nin iktidara gelme olasılığını yüksek görmediği ve iktidar olursa kimleri bu makamlara aday göstereceklerini belirleme konusunda bir *kaygı* taşımadığı görülmektedir. (Demirel, 2011: 103).

DP seçimleri kazandıktan sonra, partide, her ne kadar Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesini isteyenler olduğu gibi, başbakan olmasını ve parti genel başkanı olarak kalmasını isteyenler olduğu da anlaşılmaktadır. Aynı şekilde başbakanın da Adnan Menderes olması konusunda tartışma olduğu görülmektedir (Nutku, 1979: 160-162). İsmet Bozdağ'ın belirttiğine göre, parti genel yönetim kurulu Bayar'ın cumhurbaşkanı olmasını isterken, parti teşkilatı onun başbakan olmasını istiyordu. (Bozdağ, 2004: 127) Celal Bayar her ne kadar muhalefet döneminde cumhurbaşkanı seçilmek düşüncesinde olmadığını belirtse de seçimlerden sonra bu duruma sıcak baktığı anlaşılmaktadır (Demirel, 2011: 103, 104).

DP'li Refik Koraltan ile DP'li Samet Ağaoğlu da böyle bir tartışma olduğunu doğrulamaktadır (Koraltan, 2013: 162-163; Ağaoğlu, 1993: 402-403; Akın, 2009: 63). Mükerrerem Sarol'a göre, Menderes ile Köprülü, Köprülü başbakan, Menderes başbakan yardımcısı olacak şekilde anlaşmışlardı (Sarol, 2014: 115). Ancak Bayar, hem başbakanın hem de parti genel başkanının Menderes olmasını istemiş, Köprülü'nün ise dışişleri bakanı olabileceğini söylemişti (Sarol, 2014: 117).

Ahmet Emin Yalman, Ali Fuat Cebesoy'un kendisinin cumhurbaşkanı adayı yapılmamasından, Fuat Köprülü'nün de Adnan Menderes'in başbakan yapılmasından dolayı *küskün* olduğunu belirtmektedir. Köprülü, kendisinin makamda gözü olmadığını, ancak kendisinin bir süre başbakanlık yaparak Menderes'i yetiştirmesi gerektiğini düşündüğünü söylemiştir. Bu yapılmıyorsa hiç değilse parti genel başkanlığının kendisine bırakılmış olması gerektiğini ifade etmiştir (Yalman, 1997: 1528).

Bayar, cumhurbaşkanı adayının belirlenme kararı için DP grup toplantısını işaret etmiştir (Nadir, 1965: 276). DP milletvekillerini etkilememek için cumhurbaşkanının kim olması gerektiği tartışmasında grubun toplantısına katılmamış, Ankara Palas'ta kararı beklemiştir. Grubun kendisini cumhurbaşkanı seçeceği kararı gelince, ilk düşündüğünün başbakanın kim olacağı olduğunu, bunun üzerine Adnan Menderes'i seçme kararı verdiğini belirtmektedir (Bayar, 1986: 106-107). Mükerrerem Sarol da, DP'nin iktidara kadro anlamında hazır olmadığını ancak Celal Bayar'ın hızlıca sürece egemen olduğunu belirtmektedir (Sarol, 2014: 108). Gerçekten de yukarıdaki tartışma DP'nin seçimlerden önce başbakanın, parti genel başkanının ve cumhurbaşkanının kim olacağı konusunda bir planlamasının olmadığını ancak seçimlerin ardından yönetici kadroyu bir tartışmaya neden olmadan belirlediğini göstermektedir.

Celal Bayar parti grubu toplantısından önce parti merkezinde yaptığı konuşmada, bundan sonra Meclis'te CHP'nin oturduğu yere oturacaklarını, onların da kendilerinin yerine oturacaklarını ve bu şekilde yer değiştireceklerini söylemiştir. CHP'nin bu kadar az milletvekili elde edeceklerini beklemediğini, en azından *yüze yakın CHP milletvekili* olması isteğinde olduklarını ifade etmiştir. Akşam gazetesinin haberine göre, Bayar'ın bu sözleri söylemesinin nedeni, Meclis komisyonlarında deneyimli milletvekilleri olmayacağı için Meclis'e ilk defa giren DP'li milletvekillerinin sorun yaşama olasılığıydı (Akşam, 20 Mayıs 1950: 1,2).

DP 18 Mayıs'ta kamuoyuna yazılı bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada, iktidar değişikliğinin vatandaşlar arasında *huzursuzluk* yaratmaması için çaba göstermekte oldukları belirtilmiş, siyasi görüşleri ne olursa olsun vatandaşlar arasında *milli birliği* sağlamaya çalışacakları ifade edilmiştir. Muhalefetin çalışmasının *kanunların teminatı* içinde olacağı, partilerinin bu konuda elinden gelen her şeyi yapacağı belirtilmiştir (Milliyet, 19 Mayıs 1950: 1, 5). CHP'nin sonunda milli iradeye saygı göstermiş olmasının önemini altı çizilerek "İktidarda tek başına hakim olmak üzere kurulmuş ve iktidarı bu zihniyetle elde bulundurmuş olan" CHP'nin bu tavrını olumlu karşıladıkları belirtilmiştir (Cumhuriyet, 19 Mayıs 1950: 1, 3).

DP'nin seçimleri kazanması nedeniyle yapılan kutlamalarda taşkınlık yapılmaması ve kanunlara uyulması istenmiş, karşıt partilere de saygılı olunması gerektiği ifade edilmiştir (Zafer, 19 Mayıs 1950: 1, 4). Ayrıca Celal Bayar, DP'nin hükümeti kurduktan sonra, tasfiye edecekleri yöneticilerin ve memurların bilgilerinin yer aldığı *kara liste* olduğu iddiasını reddederek bunun bir *provakasyon* olduğunu, böyle bir listenin bulunmadığını söylemiştir (Milliyet, 18 Mayıs 1950: 1).

Yukarıda görüldüğü üzere, DP'nin de henüz iktidarı devralmadan muhalefetin çalışmasını teminat altında olacağını açıklaması, iktidar ve muhalefet arası ilişkilerde önemli olarak değerlendirilebilecek bir açıklamadır. Hatta cumhurbaşkanı seçildikten sonra İnönü'yü ziyaret eden Bayar'dan, İnönü'nün istediği de bu olmuştur. Cumhurbaşkanı Bayar bu konuda kendisine teminat vermiştir (Erim, 2005: 454; Barutçu, 2001: 1010).

Bu arada Fuat Köprülü *dış politikada hiçbir değişiklik* yapılmayacağını açıklamıştır (Milliyet, 17 Mayıs 1950: 1, 5). 18 Mayıs'ta Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak ile DP'li Fuat Köprülü dışişleri bakanlığında görüşmüşlerdir. Köprülü'ye bakanlık ile ilgili gerekli bilgiler verilmiş ve işler devredilmiştir (Akşam, 19 Mayıs 1950: 2). Gazeteler incelendiğinde yabancı basının da Türkiye'deki iktidar değişimini yakından izlediği, hatta bu süreçte yeni iktidarı

oluşturacak DP'lilerin dış politikayla ilgili söylemlerini takip ettiği görülmektedir (Öztürk, 1999: 134-137). Dünyanın da 14 Mayıs 1950 seçimlerini takip etmesi nedeniyle, Köprülü'nün yeni dönemde dış politikanın nasıl olacağı ile ilgili erkenden açıklama yapması önemliydi.

5. 22 Mayıs 1950 Cumhurbaşkanı Seçimi ve İktidar Devrinin Tamamlanması

Yeni dönem Meclis önceden kararlaştırıldığı üzere 22 Mayıs 1950 saat 15:00'da toplanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 2). 9. Dönem Meclis, milletvekili yeminlerinin tamamlanmasının ardından, önce Refik Koraltan'ı TBMM başkanı olarak seçmiştir. Ardından yapılan cumhurbaşkanlığı seçimine 453 milletvekili katılmış, Celal Bayar 387 oy alarak üçüncü cumhurbaşkanı seçilmiştir. İsmet İnönü için 64 oy, Halil Özyörük için 1 oy verilmiş, bir de çekimser oy kullanılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 7). Önceden kararlaştırıldığı üzere, Bayar yemin ettikten sonra DP'liler ayağa kalkmadan kendisini alkışlamışlar, CHP'liler ise sadece sessizce ayağa kalkmışlardır (Giritlioğlu, 1965: 244-245; Milliyet, 23 Mayıs 1950: 5; TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 7).

CHP'nin, seçilemeyecek olmasına rağmen cumhurbaşkanlığına İnönü'yü göstermesinin bazı nedenleri vardı. Bunlardan birisi, bu makama en layık olan kişinin İnönü olduğunu düşünmeleri idi. Diğer bir neden ise, bazı DP'lilerin kendileri de seçilse İnönü'yü cumhurbaşkanı yapacakları propagandasının asılsız olduğunu halka göstermekti. Bir başka neden ise, eğer aday göstermez ve Meclis'te cumhurbaşkanı seçimine katılmazlarsa, DP'nin bunu kendi lehine kullanarak Meclis'in tamamının Bayar üzerinde uzlaştığı propagandası yapmasına engel olma (Barutçu, 2001: 1008).

Cumhurbaşkanı seçiminin ardından önce Başbakan Şemsettin Günaltay'ın istifa tezkeresi, ardından da hükümetin görevinin son bulacağına ilişkin İnönü'nün tezkeresi okunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 8). Meclis son oturumunda ise Adnan Menderes'e hükümet kurma görevi verildiğine ve kurulan hükümetin kabul edildiğine ilişkin cumhurbaşkanlığı tezkereleri ile bakanlar kurulunun üyelerinin isimleri okunmuş ve Meclis oturumu sonlanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 22 Mayıs 1950: 9). Böylece CHP iktidarı dönemi hem *fili* hem de *hukuki anlamda* son bulmuştur (Kaynar, 2015: 19). İnönü yeni cumhurbaşkanını seçen Meclis'te cumhurbaşkanı sıfatıyla göndereceği bir istifa bildirisinin okunmasını istemediğinden, cumhurbaşkanlığından gönderilen bildiri altına sadece İsmet İnönü yazılmıştı. Böylelikle cumhurbaşkanı sıfatını kullanmamıştı (Erim, 2005: 451).

İnönü daha önceden cumhurbaşkanlığından duyurulduğu üzere, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar görevine devam etmesi gerektiği, cumhurbaşkanlığı görevine devam ederken de Meclis genel kuruluna katılamayacağı için, Bayar cumhurbaşkanı seçildikten sonra akşam Meclis'e gelmiştir (Ulus, 21 Mayıs 1950: 1, Ulus, 23 Mayıs 1950: 1). Meclis oturumunun sonlanması ardından Bayar, Koraltan ve Menderes Meclis'teki tören salonunda tebrikleri kabul etmiştir. İnönü de Bayar'ın yanına giderek "Tebrik ederim. Muvaffak olunuz!" demiştir (Akşam, 23 Mayıs 1950: 2; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1950: 1, 3). İnönü, Barutçu'ya bunu yapmanın zor olduğunu söylemiş (Barutçu, 2001: 1010), aynı akşam Nihat Erim'e de "İşin zor kısmını yaptım" demiştir (Erim, 2005: 454). İnönü makam arabasıyla geldiği Meclis'ten özel bir arabayla ayrılmıştır (Milliyet, 23 Mayıs 1950: 5).

6. Parti Genel Başkanının Cumhurbaşkanlığı Seçilmesi

DP kurulduktan sonra CHP iktidarına karşı en büyük eleştirilerden biri, parti genel başkanının aynı zamanda cumhurbaşkanı olması ve bu şekilde DP açısından adil ve eşit bir rekabet şansının olmamasıydı. DP bu konudaki kararlılığını ve kendi iktidarlarında cumhurbaşkanının parti genel başkanı olmayacağını göstermek açısından parti tüzüğüne şu şekilde bir madde eklemiştir: "... Parti Başkanı Cumhurbaşkanlığına seçilirse, Parti Başkanlığından çekilmiş sayılır. Başkanlık inhilal ettiği takdirde, Genel İdare Kurulu, normal Büyük Kongreye kadar üyelerinden birine gizli oyla başkanlık görevini tevdi eder"(Demokrat Parti Tüzük ve Program, 1949).

Bu tüzük maddesi nedeniyle DP Genel Başkanı Bayar cumhurbaşkanı seçildikten sonra, 9 Haziran'da toplanan DP Genel İdare Kurulu Adnan Menderes'i DP genel başkanı seçmiştir (Eroğul, 2003: 100). Böylece DP büyük kongresine kadar DP genel başkanlığına Adnan Menderes vekalet etmiş (Zafer, 23 Mayıs 1950: 1) ve büyük kongrede yeni genel başkan seçilmiştir. Bayar'ın cumhurbaşkanı olmayı kabul etmiş olması, kendi isteğiyle, DP'yi yönetmekten de vazgeçmiş olduğunu göstermektedir. (Ahmad ve Ahmad, 1976: 70).

Yukarıdakine benzer bir düzenleme, DP'nin muhalefet yıllarındaki eleştirileri nedeniyle, 1947 yılında CHP Tüzüğü'nde de yapılmıştı. Yapılan değişiklik şu şekildeydi: "Parti Genel Başkanı, Cumhurbaşkanlığına seçilmiş olduğu takdirde, bu vazife üzerinde bulunduğu müddetçe, Genel Başkanlığın bütün yetkileri ve sorumluları Genel Başkan Vekiline ait olur" (CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948). Buna göre, CHP genel başkanı cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda bu unvanı korumakla birlikte, bu makamın getirdiği tüm görev ve sorumlulukları CHP genel başkan vekiline bırakacaktı. Bu değişiklikten sonra Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü CHP genel başkanı sıfatını

korumakla birlikte tüm görev ve sorumluluklarını CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'a bırakmış, böylece CHP ile DP arasında bir hakem olmaya çalışmıştı.

22 Mayıs 1950'de İnönü resmen cumhurbaşkanlığından ayrıldığı için parti genel başkanlığını fiilen yapmasına engel bir durum artık yoktu. İnönü 22 Mayıs'ta Ulus gazetesinde "Şükran Borçlarım" başlıklı bir yazı yazmıştır. Özetle, muhalefet liderliği görevinin o güne kadar üstlendiği görevler kadar önemli olduğunun altını çizmiş, Meclis'e Malatya milletvekili olarak girdiği için Malatyalılara özellikle teşekkür etmiştir (Giritlioğlu, 1965: 256-257; Ulus, 23 Mayıs 1950: 1). Ertesi gün de, cumhurbaşkanlığını devretmesi nedeniyle *CHP genel başkanlığını fiilen yapmaya başladığını* açıklamıştır (Akşam, 24 Mayıs 1950: 1).

Sonuç

14 Mayıs 1950 milletvekili seçimleri demokratik bir şekilde gerçekleşmiş, 1946 yılında yapılan milletvekili seçimlerindeki usulsüzlükler ve müdahaleler bu seçimlerde yaşanmamıştır. Bayar da seçim sonuçlarının ardından yaptığı ilk açıklamada bu durumu belirtmiştir. Cumhuriyet tarihinde önemli bir yere sahip olan 14 Mayıs seçimleri ile ilk kez ve olaysız bir şekilde, demokratik seçimler ile bir parti iktidarı kaybetmiş ve karşıtı olan parti iktidara gelmiştir.

14 Mayıs 1950 seçimlerinin sonuçlarının açıklanmaya başladığı ilk saatlerden itibaren, yirmi yedi yıllık tek parti iktidarının yöneticilerinin hiçbir söylentinin ortaya çıkmasına izin vermeden iktidarı bırakmaya hazır oldukları görülmektedir. Bu hem seçim akşamı Çankaya Köşkü'ndeki görüşmelerden, hem Cumhurbaşkanı İnönü'nün eşi ile olan konuşmasından, hem de seçimlerin ertesi günü, seçimlerin kazananı DP Genel Başkanı Bayar'ı çağırarak iktidarı kendilerine bırakmak istediklerini söylemesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu görüşme halka da şeffaf bir şekilde ayrıntılarıyla da hemen duyurulmuştur.

Diğer yandan, bu görüşmeden sonra yaşananlar da CHP'nin adım adım iktidarı bırakmaya hazırlandığını göstermektedir. İnönü'nün kendi evine taşınma konusunda hazırlıklar yapması, motorlu korumalarını bırakması, hem CHP hem bizzat İnönü tarafından muhalefet görevine devam edileceğinin açıklanması, bakanların makam arabalarını hemen bırakmaları gibi olaylar bunun örnekleri olarak sayılabilir.

Hem DP içinde, hem partinin dört kurucusu arasında, hem de kamuoyunda, başbakan ve cumhurbaşkanının kim olacağı tartışmasının yaşanmasının ve bunun birkaç gün sürmesinin, hem DP'nin bu konuda seçimlerden önce bir kararı olmadığını hem de seçimleri kazanacaklarından

kesin emin olmadıklarının göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Yine de seçimlerden sonra yaşanan bu tartışma parti içinde bir ayrışmaya neden olmamış, yeni durum ve adaylar kısa sürede belirlenmiş ve benimsenmiştir. Böylelikle iktidarı devralmaya hazır hale gelinmiştir.

Diğer yandan, İnönü'nün Bayar'ı hem genel seçimlerin ardından Köşk'e çağırduğunda tebrik etmesi hem de cumhurbaşkanı seçildikten sonra Meclis'e gelerek tebrik etmesi, Bayar'ın da cumhurbaşkanı seçildiğinin ertesi günü İnönü'yü ziyaret ederek CHP'nin muhalefette güven içinde çalışacağına ilişkin teminat vermesi, Türkiye'de demokratik hayatın ve demokrasi yoluyla iktidar değişiminin olağanlığının yerleşmesi konusunda değerli adımlardır.

Ayrıca hem DP'nin hem de CHP'nin parti genel başkanının cumhurbaşkanı olması durumuyla ilgili kendi parti tüzüklerine uygun hareket etmelerinin de, dönemin siyaseti ve iktidarın devri konusunda önemli gelişmeler olduğu değerlendirilebilir. İnönü, CHP parti tüzüğüne uygun bir şekilde fiilen CHP genel başkanlığı ve muhalefet liderliği yapmak için Bayar'ın cumhurbaşkanı seçilmesini beklemiş, Bayar da DP parti tüzüğü gereği cumhurbaşkanı seçildikten sonra DP genel başkanlığını bırakmıştır.

Seçim sonuçlarının öğrenildiği 14 Mayıs gecesinin ilk anlarından, 22 Mayıs günü cumhurbaşkanı seçiminin sonuçlanmasına kadar, CHP, iktidarı devretme konusunda tutarlı ve demokrasi açısından olağan bir siyaset izlemiştir. Böylelikle, cumhuriyet tarihinde bir ilk olan iktidarın demokratik seçimler ile karşıt partiye devri sorunsuz bir şekilde gerçekleşmiştir.

Kaynakça

Ağaoğlu, S. (1993). *Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu*. (C. Koçak, Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ahmad, F. ve Ahmad B. T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. İstanbul: Hil Yayın.

Akın, R. (2009). *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Akşam Gazetesi. (1950, 15 Mayıs). "Celal Bayar Basına Beyanatta Bulundu". 1.

Akşam Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Bakanlar Kurulu İnönü'nün Riyasetinde Dün Toplandı". 1.

Akşam Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "C.H.P. nin Tamimi". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Demokrat Partiyi Tebrik". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Konya Valisi D. P. Yi Tebrik Etti". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "Ankara Üniversitelilerinin İnönüyü Ziyareti". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). "Köprülü Bakanlıkta Sadak'la Görüştü". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 20 Mayıs). "İnönünün Teşekkürü". 1.

Akşam Gazetesi. (1950, 20 Mayıs). "D. Parti Ara Seçimlerde Namzet Göstermicek". 1, 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 20 Mayıs). "İsmet İnönü". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Tebrikler". 2.

Akşam Gazetesi. (1950, 24 Mayıs). "İnönü'nün Tebliği". 1.

Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Arcayürek, C. (1985). *Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951*. Ankara: Bilgi Yayınları.

Aydemir, Ş. S. (2011). *İkinci Adam (1938-1950)*. 2. Cilt. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydemir, Ş. S. (1975). *İkinci Adam (1950-1964)*. 3. Cilt. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Baban, C. (2009). *Politika Galerisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Barutçu, F. A. (2001). *Siyasi Hatıralar: Çok Partili Sistem ve İktidar Değişikliği*. 2. Cilt. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Bayar, C. (1986). *Başvekilim Adnan Menderes*. (İ. Bozdağ, Der.). İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- Bilgehan, G. (1998). *Mevhibe-II: Çankaya'nın Hanımefendisi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bozdağ, İ. (2004). *Darağacında Bir Başbakan, ...Menderes...Menderes...* İstanbul: Truva Yayınları.
- Burçak, R. S. (1979). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*. y.y.: Olgaç Matbaası.
- CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*. (1948).
- Çağlayangil, İ. S. (1990). *Anılarım*. İstanbul: Yılmaz Yayınları A.Ş.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 15 Mayıs). "Celal Bayar, Dün Bir Basın Toplantısı Yaptı". 1, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "Bir Talebe Grubu Dün İnönü'yü Ziyaret Etti". 1, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). "D.P. nin Yayınladığı Yeni Beyanname". 1, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). "C.H.P. nin Yeni Altıoku". 1, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Cumhurbaşkanını Tebrik Töreni". 1, 4.
- Derin, H. (1995). *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken (1933-1951)*. (C. Koçak, Haz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demokrat Parti Tüzük ve Program*. (1949). Ankara: Doğu Matbaası.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erim, N. (2005). *Günlükler 1925-1979*. 1. Cilt. (A. Demirel, Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giritlioğlu, Fahir (1965). *Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*. 1. Cilt. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Goloğlu, M. (1982). *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Karakuş, E. (1977). *İşte Ankara*. İstanbul: Hür Yayın ve Ticaret A.Ş..

Karpat, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*. İstanbul: Afa Yayınevi.

Kaynar, M. K. (Haz.). (2015). *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaynar, M. K. (2015). "Türkiye'nin Ellili Yılları Üzerine Bazı Notlar"
Kaynar, M. K. (Haz.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları. 15-39.

Koraltan, R. (2013). *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar: DP'nin Kurucusu Anlatıyor*. (K. Maman, Haz.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Lewis, B. (2007). *Demokrasinin Türkiye Serüveni*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Milliyet Gazetesi. (1950, 15 Mayıs). "Bayar'ın Milliyete Beyanati". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 15 Mayıs). "Dünkü Seçimden Bazı Notlar". 1, 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 16 Mayıs). "Ankaradaki Rivayetler". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "İnönü, Bayara Kabineyi Demokrat Partinin Kurması Teklifinde Bulundu". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Bakanlar Kurulu Dün İnönünün Başkanlığında Vaziyeti Görüştü". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Yeni Meclis Pazartesi Günü Toplanıyor". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Millet Partisi De İktidarın Değişmesinden Memnun". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Bakanlar Kurulu". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Demokrat Partinin Daveti". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "Demokrat Partinin Güdeceği Politika". 1, 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). "19 Mayıs Töreni Tehir Edildi". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "Açıkta Kalan Bakanlar". 1, 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "D.P. Genel Kurulu Dün Yeni Kabineyi Tesbite Başladı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). "Celal Bayar Kara Liste Haberini Yalanladı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). "Demokrat Parti Dün Bir Beyanname Neşretti". 1, 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 20 Mayıs). "İnönü'nün Çalışmaları". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 21 Mayıs). "Demokrat Parti Meclis Grubu Dün İlk Toplantısını Yaptı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 21 Mayıs). "D.P. Grup Tebliği". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 21 Mayıs). "Adnan Menderes Başbakan Oluyor". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 21 Mayıs). "Bugünkü Toplantı". 7.

Milliyet Gazetesi. (1950, 22 Mayıs). "İnönü Dün C.H.P. Meclis Grupuna Başkanlık Etti". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 22 Mayıs). "İnönü Dün Çankayadan Taşındı". 1.

Milliyet Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Bedii Faik Ankaradan Bildiriyor". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Celal Bayar Cumhurbaşkanı Seçildi". 5.

Milliyet Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). "Celal Bayar İsmet İnönü". 5.

Nadi, N. (1965). *Perde Aralığından*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Nutku, E. (1979). *Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika'da Yitirdiğim Yıllar 1946-1958: Siyasi Anılarım*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Özdemir, H. (2007). *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanı Seçimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öztürk, K. (1999). *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem (1950-1954) 1. Cilt*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 19.

Sarol, M. (2014). *Bilinmeyen Menderes 1*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Shaw S. J. ve Shaw, E. K. (2005). *History of The Ottoman Empire And Modern Turkey, Volume II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*. Cambridge: Cambridge University Press.

TBMM Tutanak Dergisi (24 Mart 1950). 8. Dönem. 4. Toplantı. 25. Cilt. 72. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (22 Mayıs 1950). 9. Dönem. Olğ. Toplantı. 1. Cilt. 1. Birleşim.

Toker, M. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

- Timur, T. (2003). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Turan, İ. (Haz.). (2003). *İsmet İnönü: Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1944-1950*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:99.
- Türkiye İstatistik Kurumu*. (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Ulus Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). “Celal Bayar’ın Sözleri”. 5.
- Ulus Gazetesi. (1950, 17 Mayıs). “Malatya Seçimi”. 1.
- Ulus Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). “İnönü”. 1.
- Ulus Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). “Şükran Borçlarım”. 1.
- Uran, H. (2017). *Meşruiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 1922-1971*, (Erol Şadi Erdinç, Haz.). İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Yeni İstanbul Gazetesi. (1950, 18 Mayıs). “İnönünün Sözleri”. 1.
- Yeni İstanbul Gazetesi. (1950, 22 Mayıs). “İsmet İnönü Çankaya Köşkünü Boşalttı”. 1.
- Yeşil, A. (1988). *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 897.
- Yetkin, Ç. (2002). *Karşıdevrim 1945-1950*, İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Zafer Gazetesi. (1950, 19 Mayıs). “D.P nin Teşkilata Tamimi”. 1, 4.
- Zafer Gazetesi. (1950, 23 Mayıs). “D.P. Başkanlığı”. 1.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.